

ATATÜRK'Ü UNUTTURMAK

Ord. Prof. Dr.
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Derleyen ve Yayına Hazırlayan
Orhan Tüleyliođlu

telgrāfhane
yayınları

İçindekiler

HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: BİR AYDINLANMA HAZİNESİ	7
ATATÜRK DEVRİMLERİNİN HUKUKÎ YÖNÜ.....	9
UYGARLIK, DÜŞÜNCE VE AKSİYON ADAMI ATATÜRK.....	15
ATATÜRK'TE İSTİKLÂL VE CUMHURİYET FİKRİ.....	21
ATATÜRK MEŞALESİ VE DEVRİM ANDI.....	26
KARMANYOLA	33
ATATÜRK DEVRİMCİLİĞİNİN DENEKTAŞI	37
26 AĞUSTOS'UN BAŞLATTIĞI.....	41
ATA'NIN ÖZÜ ve SÖZÜ.....	46
19 MAYISTA TATİL DÜŞÜNCELERİ	52
SALTANATIN YIKILIŞ SAHNESİ.....	57
HİLÂFETİN KALDIRILIŞ SAHNESİ	64
DEVİRİM İDEOLOJİSİ.....	71
KARŞIDEVRİMİN ÖNCÜLERİ	76
ATATÜRK'Ü UNUTTURMAK	83
DEVİRİMDE İKİ ÖNEMLİ AY	88
BÜYÜK SÖYLEV.....	94

CUMHURİYETİMİZ VE BİR KİTAP.....	99
23 NİSAN VE ATATÜRK'ÜN DEHASI	106
55. YILDA BAĞIMSIZLIĞIMIZ	111
DEVRİMCİ ATATÜRK VE UNESCO	116
NEDEN ATATÜRKÇÜYÜZ ?.....	122
ATATÜRK'ÜN GETİRDİĞİ	127
KEMALİZM'İN TEMEL ÖGELERİ	130
BU DEVLETİN DOĞUŞ GÜNLERİ.....	136
DEVİRİM VE TARİH	143
MİLLİ MÜCADELE'DE BU AYLAR.....	148
ATATÜRK'Ü ANLAMAK.....	153
TBMM'NİN İLK ÜÇ GÜNÜ.....	158
LAİK CUMHURİYETİMİZİ SARAN TEHLİKE ÇEMBERİ.....	164
CUMHURİYETİMİZİN TEMEL TAŞLARI	170
ŞERİATÇILARIN AMACI	174
ŞERİATÇILARIN STRATEJİSİ.....	181
ATATÜRK DEVRİMİ VE LAİKLİK SENTEZİ.....	188
ŞERİAT DEVLETİ	195
NEDEN İLLE ATATÜRKÇÜLÜK?	200
50. YILINDA O'NU NASIL ANMAK?	206
19 MAYIS'IN 72. YILINDA TEHLİKE ÇEMBERİ	212

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 24 Ağustos 1904'de İstanbul'da doğdu. Ankara Lisesi'nde 2. sınıfı okurken, 23 Nisan 1920'de açılan Büyük Millet Meclisi'nde memur olarak çalışmaya başladı. 1929 yılı başına değin burada çalışırken Ankara Hukuk Fakültesi'ni de bitiren Velidedeoğlu, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilanı yıllarında Meclis çalışmalarına, yapılan konuşmalara, tartışmalara tanık oldu. 1929 yılında devlet hesabına hukuk doktorası yapmak üzere İsviçre'ye gönderildi; ayrıca Berlin Hukuk Fakültesi ve Roma Hukuk Fakültesi lisans eğitimlerini de tamamlayıp İsviçre'ye döndü. Doktora çalışmasını da 1933 yılında İsviçre'de tamamladı, 1934 yılında İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nde asistan olarak atandı. Aynı yıl doçent, 1942 yılında profesör ve daha sonra da ordineryüs profesör unvanlarını aldı.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde iki dönem dekan olarak hizmet verdi (1946-1948 ile 1952-1953) ve 1974 yılında emekli oldu. Kurucu Meclis Milli Birlik Komitesi temsilciliği (1961) ile aynı mecliste "1961 Anayasası"nı hazırlayan komisyonun üyeliği ve yazmanlığını yaptı, "1961 Anayasası"nı kaleme aldı. 1942'de başladığı *Cumhuriyet* gazetesindeki köşe yazarlığını elli yıl boyunca sürdürdü.

Atatürk'ün Nutuk'unu Söylev (Cilt: I-II) ve Belgeler (Cilt: III) olarak günümüz diline çevirip, geniş kitlelerce okunmasını sağladı.

İlk Meclis'in kuruluşuna tanık olmuş, büyük bir hukukçu olarak yetişmiş, bilgelik niteliğini kazanmış olan Velidedeoğlu, yaşamını, Türkiye'nin bağımsızlığına, özgürlüğüne, egemenliğine ve çağdaş, laik bir hukuk devletini her alanda geçer kılmaya adanmış, özellikle "hukukun üstünlüğü" için büyük çaba harcamıştır.

Yaşamı boyunca, "Türk Hukuk Kurumu" tarafından değer görüldüğü "Hukuk Devleti Savaşçısı Onur Ödülü"nde ifadesini bulduğu gibi demokratik, laik, hukuk devletinin yılmaz bir savunucusu ve simgesi oldu. Gerek üniversite hocası olarak gerekse yazar olarak bilimin ışığında toplumu aydınlatmaya çaba gösterirken düşünsel anlamda hep genç kalmayı başaran örnek bir aydın olarak yaşadı.

1992 yılında yaşama veda eden Velidedeoğlu, Atatürkçü Düşünce Derneği kurucularından olup aynı zamanda derneğin onursal başkanlığını yapmış; Türk Dil Kurumu'nun Yönetim Kurulu'nda da uzun süre görevde olmuştur.

YAPITLARI: *Atatürk İlkeleri ve Türk Kadınlığının Çilesi* (1970), *Bir Lise Öğrencisinin Milli Mücadele Anıları* (1971), *Anayasanın Dili* (1972), *Türkiye'de Üç Devir* (1972), *Sağsız Solsuz Demokrasi* (1973), *Devirden Devire* (Üç cilt, 1974-1976), *İnsancı Yolcular* (1976), *Anıların İzinde* (1. Cilt, 1977, 2. Cilt, 1979), *Milli Mücadele Anıları* (1983). Deneme: *Yol Kesen Irmak* (1983), *Toplumsal Yaşam ve Hukuk* (1983), *Söylev* (Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'un günümüz diliyle, "Söylev" adıyla yeniden basımı, 3 cilt /1981-1983), *M. Ş. İpşiroğlu'ya Saygı/ Çağdaş Düşünce* (1987), *12 Mart Faşizminin Felsefesi* (1990), *12 Eylül - Karşı Devrim* (1990). Hukuk eğitimi bağlamında, "Medeni Hukuk", "Borçlar Hukuku", "Hukuk sözlüğü".

HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: BİR AYDINLANMA HAZİNESİ

Işık Kansu

Yüz yıllar sonra aydınlanmış bir ülkenin, aydınlatan bireylerindendir Hıfzı Veldet Velidedeoğlu.

Tıpkı; Cavit Orhan Tütengil gibi, Şevket Süreyya Aydemir gibi, Vedat Günyol gibi, Bahri Savcı gibi, Muammer Aksoy, Bedrettin Cömert, Melih Cevdet Anday gibi...

Unutulmuş, özlemi duyulan, derin kültür ve birikimle donanmış, sağduyulu, halkçı, devrimin özünü kavramış, toplumun peşinden sürüklenmeyip ona öncülük eden, eğilip bükülmeden doğruya yönelen aydın kişilerimize ve onların kalıtsal düşüncelerine büyük gereksinim duyuyoruz, bu karanlık zaman diliminde.

Ne yapmışlar o aydınlanmacılar?

Her ilerici adımda yer almışlar. Kendilerini yenileyerek çağa uyum sağlayıp devrim ilkelerini kıvılcımlar eşliğinde günün gerçekliğine kaynatmışlar. Tarihin taşıdığı verimli toprağı işleyip yeni ürünler derlemişler.

En önemlisi, bezirgân pazarlarına hiç uğramamış, Ortaçağ tüccarları ile bağ kurmamış, zorba kesesine el uzatmamışlar.

Tüm değerlerin değersizleştirildiği, gericiliğin geçer akçe sayıldığı, ikiye yüz lülüğün, gelen ağıam giden paşamcılığın sin-sice ruhlara sokulduğu, çocukların ve gençlerin her türlü is-

tismarla yüz yüze getirildiği uğursuz, kara düzen içinde onların aklı, aklımıza yön gösterecektir.

Çünkü onlar, Türk reform ve rönesansının yaratıcılarıdır. Yüzyılları aşarak ve taşarak, bu yurt insanına gönüllerinin ve akıllarının definesini sunmuşlardır.

Bizim bugün yapacağımız iş, tutucu kir, pas ve bağınazlıkla gömülmüş bu defineyi yeniden gün ışığına kavuşturmaktır.

ATATÜRK DEVRİMLERİNİN HUKUKÎ YÖNÜ

Bugün bütün dünya, Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk'ü anıyor. Atatürk, yalnız Müslümanların değil, her dine mensup bütün dünya milletlerinin, ölüm gününü andığı ve birçok devletlerin onun adına pullar bastırıldığı ilk Türk devlet adamıdır. Bu durum, Türk milleti için ne büyük bir şereftir. Övünelim; Ata'ya lâıyk olmaya, onun milletimiz için gösterdiği gayeye erişmeye, Batı medeniyet topluluğu içinde lâıyk olduğumuz yeri almaya çalışalım. "Geri" veya "az gelişmiş millet" sıfatını taşımaktan artık kurtulalım. Bu gayeye ancak ve her şeyden önce millet fertleri olarak birbirimizi sevmekle, idealist, ahlâklı ve vicdan hürriyetine saygılı olmakla, durmadan metodlu ve programlı çalışmakla, okuryazar ve kültürlü olmakla, hak ve hukuku saygı göstermekle erişebiliriz. Bunların her biri başlıbaşına birer problemdir; bir yazıya sığmaz. Biz bugün sadece hak ve hukuktan bahsedeceğiz.

II

Napolyon, Saint-Hélène adasındaki sürgünlük hayatında; eski generali ve yaveri Kont de Montholon'a: "Benim en büyük eserim, harb meydanlarında kazandığım zaferler değil, medenî kanunumdur" demiş. Onun ölümüne kadar yanından ayrılmamış ve sonra Fransa'ya dönmüş olan Montholon bunu 1847 de yayınladığı Saint-Hélène hâtraları adlı eserinde

yazar. 1804'te yürürlüğe girmiş olan ve 159 yıldan beri yürürlükte bulunan Fransız Medenî kanunu Napolyon'un gerçekten en büyük eseri ve en büyük zaferi olmuştur. Bu kanun Katolik kilisesinin evlenme ve boşanma hukukundaki hâkimiyetine son vererek, Fransız İnkılâbının getirdiği laik aile düzenini bugüne kadar yaşatmış ve yaşatmaktadır. Yine bu kanun bütün Fransa'da hukuk birliğini kurmuştur. Bu sebeple Napolyon onunla övünmekte haklı idi.

Atatürk devrimlerinin en büyüğü ve en önemlisi de, hiç şüphe yok ki, şeriata dayanan ve bir XX. yüzyıl toplumunu idareye yeterli olmayan hukuk sisteminin kaldırılıp, yerine dünyevî, yani lâyük hukuk sisteminin konulması olmuştur.

"Şeriat" kelimesi XVII. yüzyıldan sonra bu memlekette gerçek mânasını kaybederek, zorbaların ve gözü dönmüş bazı çıkarıcı softaların elebaşılığı ile çıkan isyanlarda "şeriat isteriz" yaygaralarıyla ve güya şeriata dayanan fetvalarla birçok güzide devlet adamlarının başının kesilmesine yarayan korkunç bir mâna kazanmıştır. Öyle ki, İkinci Osman (Genç Osman) ve Üçüncü Selim gibi ıslahatçı ve yenilik taraflısı padişahlar (şeriat) uğruna şehit edilmişlerdir. Ali Suavileri, Mithat Paşaları, hatta Cumhuriyet devrinde Kubilâyaları şehit eden de şeriatçı, kaatil kara kuvvettir. Atatürk ve arkadaşları Türk vatanını istilâ eden düşmanlarla savaşırken, onlar hakkında idam fetvaları verenler de güya Müslüman olan fakat gerçekte, vatanımıza saldıran Hıristiyanlarla (İngiliz Muhipleri Cemiyetinde) dostluk zemini bulup elele veren şeriatçılardır.

Şu kısacık tablo, birkaç yüzyıldan beri dini hukukun ifadesi olan (şeriat) kavramının nasıl kötüye kullanıldığıının ve böylece Türk milletine ve İslâm dinine nasıl zarar verildiğinin sadece birkaç misalini göz önüne koymaktadır.

III

Tarihi yalnız incelemekle kalmayıp ondan ibret almasını da bilen Atatürk, bir dünya nizamı olan hukuku, öte dünya nizamı olan din ile karıştırarak, her türlü yeniliğe ve yenileşmeye karşı koyan şeriatçılığın, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş ve yıkılış sebeplerinden biri ve başta geleni olduğunu çoktan görmüştü. Memlekette bir hukuk inkılâbı olmadıkça, Batı medeniyetine, refaha, huzura doğru adım atılamayacağını biliyordu. Zira her ileri adımın mutlaka “mesnedi şer’i”sinin yani şeriatteki dayanağının aranmasına ve kanun gerekçelerinde bu mesnedin belirtilmesine lüzum hasıl olacaktı. Kısacası, her inkılâpçı hamle için şeriatçılardan bunun dine aykırı olup olmadığı hususunda fetva istenecekti.

1869-1876 yılları arasında büyük din âlimi ve hukukçu Cevdet Paşanın himmeti ile meydana getirilmiş olan Mecelle, Medeni hukukun bütün kısımlarını ihtiva etmediği gibi, koyduğu kaideler de, aradan kırk yıl geçince Osmanlıların ihtiyaçlarını karşılayamaz gelmişti. Bu sebeple Osmanlı hükümeti 1918 yılında Mecelleyi tâdil için bir komisyon kurmak zorunda kaldı.

Mecelle yapıldığı zaman Türkiye’de telgraf ve telefon yoktu, daha doğrusu umumileşmemişti ve bu sebeple Mecellede telgraf telefonla sözleşme yapılıp yapılamayacağına dair bir hüküm konmamıştı. 1916 tâdil komisyonu, Mecelleye “İcap ve kabul telgraf ve telefon ile dahi olur” kaidesini ekledi. Ancak bu eklemenin gerekçesine bakınız:

“Bu maddenin sebebi tahriri, ihtiyacı zamandır. Delâili cevaziyesi ise, âmâların akdinin ve gaiplerin bil-mükâtebe akdinin ve bir duvarın arkasında bulunan ile beri tarafında bulunan akdinin ve bir damın aşağısında bulunan ile yukarı-

sında bulunanın akdinin ve sağırların bir takım âlât vasıtasıyla akdinin cevazı hakkında kütübü hanefiyede mevcut olan sarahat ile kütübü malikiyede mevcut olan sarahattir.”

XX. yüzyılda, istisnasız olarak her hukuk kaidesinin mesnedini şeriatı aramak suretiyle yapılan komisyon çalışmaları müspet bir sonuç vermeden yarım kaldı ve Osmanlı devrinde Mecelle tâdil edilemedi.

IV

İstiklâl Savaşı kazanıldıktan sonra Adliye Vekâleti 1923 yılında, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden yeni bir komisyon kurdu. Bu komisyon, güya bir medeni kanun yapacaktı. Ancak komisyonu teşkil eden o devrin hukukçuları, şu esası kabul etmişlerdi:

“Nususi katiai şer’iye ile sabit ahkâmı şeriyeye muhalif kaide konulmayacak... İhtiyacı cedidenin vazına luzum gösterdiği ahkâmı ise ahkâmı mevzua ve fıkhiyemiz ile insicam ve tenazur muhafaza edilecektir.”

Tabiatıyla bu komisyon da bir iş göremeden dağıldı.

29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilân, 3 Mart 1924’te Hilâfet ve 8 Nisan 1924’te şer’iye mahkemeleri ilga edilerek devlet lâyikleştirildikten sonra 19 Mayıs 1924’te yeniden kanun tâdili komisyonları kuruldu. Bu hususa dair hazırlanan yönetmeliğin sonunda, komisyonlardan beklenen gayenin tamamen asri bir devletin mefhumat ve esasatına uygun kanunlar hazırlanması, olduğu belirtildiği halde, bu komisyon 1924 - 1925 yıllarındaki çalışmalarında kabul ettiği maddelerde hâkimin müsaadesiyle çok karılılık müessesini muhafaza etmiş, “nikâh, meclisi nikâhta tarafeynin veya vekillerinin icap ve kabulüyle akdolunur” maddesini kabul ederek, evlenme gibi önemli ve hayatî bir işde eskisi gibi vekâleti caiz görmüştü.

V

Nihayet, bu komisyonlarla modern ve laik kanunlar konulamayacağı anlaşılınca, Adliye Vekili rahmetli Mahmut Esat Bozkurt, komisyon huzurunda verdiği şu söylev ile komisyonların vazifelerine son verdi:

“Sayın arkadaşlar! Türk ihtilâlinin kararı, Batı medeniyeti kayıtsız, şartsız kendisine mal etmek, benimsemektir! Bu karar o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki, önüne çıkacaklar, demirle, ateşle yok edilmeye mahkûmdurlar. Bu prensip bakımından kanunlarımızı oldukları gibi Batıdan almak zorundayız... Şimdiye kadar geçen hizmetlerinize teşekkür eder ve komisyonların vazifelerine son veririm.”

Bundan sonra rahmetli Şükrü Kaya Beyin başkanlığında yeni iki komisyon kuruldu; bunlardan biri İsviçre modeline göre Medenî kanunu, öteki de yine aynı modele göre borçlar kanunu projesini hazırlamakla vazifelendirildi. Bir taraftan bu kanunlar hazırlanırken bir taraftan da Kasım 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi açıldı. 5 Kasım 1925'te yapılan açılış töreninde söz alan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in nutkunda aynen aşağıdaki cümleler vardır:

“Velhasıl millet, saydığım tahavvülât ve inkılâbatın tabii ve zaruri icabı olarak idarei umumiyesinin ve bütün kanunlarının ancak dünyevi (yani lâyik) ihtiyacattan mülhem ve ihtiyacın tebeddül ve tekâmülü ile mütemadiyen tebeddül ve tekâmül etmesi esas olan dünyevî bir zihniyeti idareyi mabe-hülhayat addeylemiştir... Şimdi vücade gelen bu büyük eserin zihniyetini, ihtiyacatını tatmin edecek yeni esasatı hukukeyi ve yeni erbabı hukuku vücade getirmek için teşebbüs almanın zamanı gelmiştir... Cumhuriyet Türkiyesinde eski kavaidi hayat, eski hukuk yerine yeni kavaidi hayatın ve yeni

hukukun kaim olmuş bulunması bugün gayri kabili tereddüt bir emrivâkidir... Bûsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski esasatı hukukiyeyi temelinden sökmek teşebbüsündeyiz."

Kararlı ve cesur bir İnkılâpçı işte böyle konuşur.

VI

Bu nutuktan üç buçuk ay kadar bir zaman sonra 17 Şubat 1926 da Türk Medeni Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmişti.

Bu kanunun özellikle kadın haklarına getirdiği yenilikler cümlelerin malûmudur. Bunlar üzerinde ayrı ayrı duracak değiliz. Medenî Kanun, kadını evlilikte ve mirasta çok adaletli bir şekilde korumuş, Türk anasına lâyük olduğu yeri vermiş ve hukukumuzu lâyikleştirmiştir. İşte Medeni Kanun düşmanlarının ve yeni yetişen şeriatçı çömezlerin bir türlü hazmedemediği nokta da budur.

Yukarıda verilen kısa tarihi bilgi, Türk hukuk inkılâbının ne gibi direnmelere göğüs gerilerek, nasıl güçlkle başarıldığını göstermeye yeter.

27 Mayıs Anayasasına tâbi şimdiki 1963 T.B.M. Meclisinde, bir kanunun şer'î mesnedinin, bu kanun projesinin gerekçesinde yer aldığına dair yeni gazete haberleri doğruysa, bu kadar emeklerden sonra döne dolaşan bugün hangi noktaya geldiğimizi ibret ve hüznle müşahede etmemek elde değildir.

Aziz Atatürk! Ruhun üzülmesin; inkılâp bayrağı, onu emanet ettiğin ellerden hiç bir zaman düşmeyecektir.

(Cumhuriyet, 10 Kasım 1963)

UYGARLIK, DÜŞÜNCE VE AKSİYON ADAMI ATATÜRK

Bir vakitler Türkiye’de de üniversite hocalığı yapmış ve Atatürk’ün büyük küçük çeşitli konuşmalarını incelemiş olan Profesör Herbert Melzig, bunlar hakkında şu yargıya varmıştır. “Atatürk’ün nutukları, genellikle diğer devlet adamlarından birçoklarının tamamiyle aksine olarak, faal bir siyaset adamının olduğu kadar büyük bir mütefekkirin hitabeleri gibi de görünüyor... Bir kelime ile diyebiliriz ki, bu nutuklar, XX. yüzyılın tarih belgelerinin en önemlilerinden biri ve hatta tek önemli olanıdır. Onlar, Türkiye için iman verici ve cihan için aydınlatıcı derslerdir... Kemal Atatürk’ün bu büyük mütefekkirin milletler tarihinin devam edegelen konularına dair söyledikleri bile, başlıbaşına bir şaheser teşkil eder... Siyasi Kemal Atatürk’ün sözleri ve yaptıkları, daha iyi bir cihan istikbaline doğru göz kamaştırıcı bir meş’ale gibi parlıyor. Öyle bir istikbale doğru ki, biz onun ufuklarını görmeye bile muktedir değilizdir... Atatürk’ün nutukları zamanımızın tarihi olayları ile o kadar canlı olarak tefsir edilmiştir ki, biz onları okurken, bu nutuklarda, gerek zamanımızda gerçekleşen ve gerekse doğrulukları gelecekte gerçekleşecek olan derin hakikatler (hikmetler) vardır, demekten kendimizi alamıyoruz.”

Yabancı bir Profesörün, Atatürk’ün ölümünden üç yıl sonra, 1941 de vardığı bu yargının doğruluğu, Ata’nın ölümünün

27. yılında, dünyanın bugünkü durumunda, çeşitli olaylarla, tüm olarak ispatlanmış bulunmaktadır.

II

İstiklâl Savaşına atılmak için Samsuna ayak bastığı 19 Mayıs 1919 tarihinden başlayarak 23 Nisan 1920 de Türkiye Büyük Millet Meclisini topladığı günde ve 29/30 Ağustos 1922 de düşman ordularını topyekûn imha savaşına karar verdiği gecede ve Büyük Zaferden hemen sonra da Türk ulusunu yüzyıllardan beri köstekleyen zincirleri kırarak onu uygarlık yolunda ileriye, aydınlığa, mutluluğa başladığı ve böylece gerilik ve cehalete karşı götürmek için art arda devrim hareketlerine tarihin en çetin savaşlarından birine büyük bir cesaretle giriştiği yıllarda, Atatürk'ü hayalden uzak, tamamen gerçekçi bir devlet, siyaset ve fikir adamı ve yürekli bir aksiyon adamı olarak görüyoruz. Ölümünden bir yıl önce, 1 Kasım 1937 de Türkiye Büyük Millet Meclisinde verdiği nutukta şu cümleler vardır: “Büyük dâvamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarda değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürüme mecburiyetindeyiz.”

Atatürk'ün gerçekçiliği daha Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplandığı günün ertesi olan 24 Nisan 1920 deki uzun ve tarihi konuşmasında ve vermiş olduğu takrirden çeşitli yönleriyle görülmektedir. Bunları burada ayrı ayrı tahlil etmeye imkân yoktur. Ancak onun, en acı gerçeklere bile göz kırpmadan parmak bastığını anlamak için, bu konuşmasındaki şu cümleyi okumak yeter: “Memleketimizin derecesi imarı, mille-